شعله‌ور شدن جنگ شهرها در روزهای سرد زمستان

بهمنی از بمب‌های دشمن در بهمن‌ماه پرحادثه

■ علیرضا محمدی

در تاریخ دفاع مقدس «بهمن» ماه عملیات جنگی و همینطور بمباران شهرها و مناطق غیر نظامی کشورمان است. در واقع رابطه مستقیمی بین عملیات بزرگ رزمندگان در جبهه‌ها و بمباران مناطق غیرنظامی توسط جنگنده‌های بعثی وجود داشت. هرچند بمباران شهرها و کشتار مردم عادی، حربه‌ای بود که متجاوزان از ابتدای شروع جنگ تحمیلی از آن بهره می‌بردند. به گزارش «جوان» عملیات بزرگی چون والفجر مقدماتی، والفجر ۸ و تداوم کربلای ۵ در بهمن‌ماه به ثبت رسیده‌اند. سه عملیاتی که سخت‌ترین درگیری‌ها را در جبهه‌ها رقم زدند، اما هنگامی که رزمندگان در خطوط مقدم با دشمن درگیر می‌شدند، این فقط جبهه‌های جنگ نبود که از اثرات بمباران وحشیانه بعثی‌ها نصیب می‌برد، شهرها نیز طعم تلخ بمباران کور دشمن را احساس می‌کردند.

■ **جنگ شهرها**

در دیباچه دفاع مقدس برای جنگ شهرها مراحلی قائل شده‌اند. گفته می‌شود از اسفند ماه ۱۳۶۳ اولین مرحله این جنگ ناجوانمردانه آغاز شده است. هرچند عراق از اواسط خردادماه همین سال (۱۳۶۳) اعلامیه اخطار برای بمباران برخی از مناطق غیرمسکونی کشورمان را صادر کرده بود، اما در اسفندماه که عملیات بزرگ بدر آغاز شد، جنگ شهرها نیز علناً و در میدان عمل شدت گرفت. عملیات بدر تنها هفت روز به طول انجامید، اما بمباران شهرها تقریباً یک ماه و ۱۸ روز طول کشید و طی آن ۲۹ شهر و چند روستای کشورمان ده‌ها بار بمباران شدند.

بعد از اولین مرحله، به ترتیب مراحل بعدی جنگ شهرها اینگونه صورت پذیرفت: از ۴ تا ۲۵ خرداد ۱۳۶۴ به عنوان مرحله دوم با ۵۷۰ شهید، ۲۰ مرداد ۱۳۶۵ تا ۱۰ دی ۱۳۶۵ مرحله سوم، ۱۹ دی ۱۳۶۵ تا ۱۰ اسفند ۱۳۶۵ مرحله چهارم که درست از روز آغاز عملیات کربلای ۵ بود، از ۱۹ مرداد ۱۳۶۶ تا ۲۹ آبان ۱۳۶۶ مرحله پنجم و نهایتاً از ۸ اسفند ۱۳۶۶ تا ۳۱ فروردین ۱۳۶۷ مرحله ششم. مراحل شش‌گانه‌ای که در هر کدام از آنها صدها نفر از هموطنان غیرنظامی به شهادت رسیدند. چنانچه تنها در مرحله چهارم جنگ شهرها، ۶۶ شهر و بخش کشور هدف بمباران و حملات موشکی عراق قرار گرفتند و در مجموع ۳ هزار و ۵۰ نفر شهید و ۱۱ هزار و ۱۶۳ تن زخمی شدند.

■ **بمباران شهرها قبل از جنگ**

صرفنظر از مراحل شش‌گانه‌ای که برای جنگ شهرها قائل می‌شوند، حربه کوبیدن مناطق غیرنظامی حتی قبل از شروع رسمی جنگ تحمیلی نیز به دست دشمن انجام می‌گرفت. حملات هوایی عراق به ایران برای اولین بار در تاریخ ۱۳ فروردین ۱۳۵۸ یعنی حدود ۵۰ روز بعد از پیروزی انقلاب در منطقه مهران آغاز شد. یک سال بعد بعثی‌ها در تاریخ ۲۰ فروردین ۱۳۵۹ حملات جدی‌تری را انجام دادند و در تاریخ ۸ خرداد ۱۳۵۹ حملات هوایی عراقی‌ها آنقدر جسورانه بود که باعث ایجاد تنشی جدی بین دو کشور ایران و عراق شد. بر اساس گزارش روزنامه لوموند: «در هشتم خردادماه حمله هواپیماها و توپخانه عراق علیه شهر مهران، دست کم دو کشته و ۳۰ تا ۴۰ مجروح به جای گذاشت.»

از بدو شروع رسمی جنگ در ۳۱ شهریورماه ۱۳۵۹ نیز عراق به هر جایی که قصد حمله زمینی داشت، یا آنجا را مانعی بر سر توسعه‌طلبی‌اش می‌دید، ابتدا حملات خمپاره‌ای، توپخانه‌ای و هوایی انجام می‌داد و بعد نیروهای زمینی و واحدهای زرهی‌اش را وارد عمل می‌کرد. شهرهایی مثل خرمشهر، آبادان، گیلانغرب، دزفول، اهواز و... در کل همه شهرها و مناطق مسکونی نزدیک به مرز، در بدو شروع جنگ مورد هجوم هوایی دشمن قرار گرفتند. ماحصل این بمباران‌ها، برجای ماندن هزاران کشته و مجروح و آواره بود که در همان اولین روزهای جنگ سعی می‌کردند خود را به مناطق امن‌تر داخلی برسانند.

■ **بهمن پرحادثه**

تقریباً از سال ۱۳۶۱ که عراق به لاک دفاعی فرو رفت و سعی کرد با ایجاد موانع گسترده مقابل حملات رزمندگان بایستد، استفاده از تاریکی شب برای زدن به خطوط دشمن در عملیات هجومی ایران کاربرد بیشتری پیدا کرد. به همین خاطر ایرانی‌ها سعی می‌کردند زمستان‌ها را که شب‌های طولانی‌تری داشت برای انجام عملیات برگزینند.

سه ماه دی، بهمن و اسفند ایده‌آل‌ترین زمان برای انجام عملیات بزرگ و سرنوشت‌ساز بودند. فقط در این سه ماه عملیاتی چون والفجر مقدماتی، خیبر، بدر، والفجر ۸، کربلای ۴ و ۵ و والفجر ۱۰ به ثبت رسیده‌اند که همگی از بزرگ‌ترین عملیات کل دفاع مقدس به شمار می‌روند. سهم بهمن‌ماه سه عملیات بزرگ و سرنوشت‌ساز بود، اما چون هر بار که رزمندگان عملیات بزرگی انجام می‌دادند، دامنه جنگ شهرها توسط بعثی‌ها تا مدت‌ها ادامه می‌یافت، بهمن که ماه میانه زمستان بود، از اثرات بمباران‌های دشمن در امان نمی‌ماند. در این ماه حوادث مختلفی به ثبت رسیده‌اند که به چند نمونه از آنها اشاره می‌کنیم.

■ **بمباران مدرسه زینبیه میانه**

یکی از فجیع‌ترین جنایاتی که در دفاع مقدس و در بهمن‌ماه رخ داد، بمباران دبیرستان دخترانه زینبیه در میانه بود. ساعت ۱۰ و ۳۰ دقیقه ۱۲ بهمن ۱۳۶۵، دو مدرسه مجاور در میانه به نام‌های دبیرستان دخترانه زینبیه و دبستان پسرانه ثارالله، مورد بمباران هواپیماهای بعثی قرار گرفتند.

همزمان با بمباران دبیرستان زینبیه، دبستان ثارالله (فاطمه الزهرا) که هم مدرسه دخترانه و پسرانه بود مورد اصابت بمب‌های عراقی قرار گرفت. در نتیجه این بمباران‌ها ۳۸ دانش‌آموز دختر به شهادت رسیدند. همچنین ساختمان سپاه پاسداران که در نزدیکی دبیرستان زینبیه واقع بود به وسیله راکت تخریب شد و شش نفر سپاهی به شهادت رسیدند.

روز قبل از این فاجعه در بعدازظهر شنبه یازدهم بهمن ماه هواپیماهای دشمن دو نقطه از شهر میانه را بمباران کردند که محله‌های بمباران شده عبارت بودند: اطراف حمام بلور و روبه‌روی ترمینال که همگی مناطق مسکونی بودند. این بمباران به شهادت و مجروح شدن چندین بی‌گناه انجامید. ۳۱ نفر از مردم عادی شهر که در میانشان مادر و کودکی دو ساله هم بودند در آغوش هم جان دادند. چند ساعت بعد شایعه حمله مجدد هواپیماهای جنگنده بعثی عراقی طوفانی از وحشت را دامن زد. یکی از همین شایعه‌ها حاکی از بمباران مدرسه زینبیه بود که روز بعد به حقیقت پیوست.

> یکی از فجیع‌ترین جنایاتی که در دفاع مقدس و در بهمن‌ماه رخ داد، بمباران دبیرستان دخترانه زینبیه در میانه بود. ۱۲ بهمن ۱۳۶۵، دو مدرسه مجاور در میانه به نام‌های دبیرستان دخترانه زینبیه و دبستان پسرانه ثارالله، مورد بمباران هواپیماهای بعثی قرار گرفتند. همزمان با بمباران دبیرستان زینبیه، دبستان ثارالله (فاطمه الزهرا) که هم مدرسه دخترانه و پسرانه بود مورد اصابت بمب‌های عراقی قرار گرفت

■ **بمباران دوم بهمن‌ماه زنجان**

دوم بهمن‌ماه ۱۳۶۵ دو مدرسه در شهر زنجان مورد بمباران هوایی دشمن قرار گرفتند. در جریان بمباران موشک‌های عراقی در تاریخ ۲ بهمن سال ۱۳۶۵ در کوچه بینش و محله زینبیه و سرچشمه زنجان، هشت نفر از دانش‌آموزان پسر مدرسه ۲۲ بهمن و هشت نفر از دانش‌آموزان دختر مدرسه نواب صفوی سابق به شهادت رسیدند. یکی از شاهدان می‌گوید: از آن روز به بعد، شهر وضعیت جنگی به خود گرفته بود. مردم به احداث پناهگاه و جان‌پناه پرداختند. با اعلام وضعیت قرمز، بیشتر مردم به پناهگاه می‌رفتند. عده زیادی هم به روستاهای اطراف پناه بردند. شهر نسبتاً خلوت شده بود. روی شیشه‌ها چسب‌هایی را به صورت ضربدری چسبانده بودند تا یک موقع، به سر و صورتشان نپاشد. بیشتر راننده‌ها چراغ خودروهایشان را به رنگ آبی درآورده بودند تا هنگام شب رؤیت آنها برای هواپیماها ممکن نباشد. مردم شب‌ها لامپ روشن نمی‌کردند، یا با کارتن دور لامپ‌ها را می‌گرفتند تا نور به بیرون نتابد.

■ **سه روز بمباران قروه**

در شهر قروه نیز بهمن‌ماه، ماه خون و خاک و آتش بود. بهمن برای مردم این شهر یادآور روزهای سختی است که جنگنده‌های عراقی در سه روز جداگانه بر آسمان شهرشان ظاهر شدند و مردم را به خاک و خون کشیدند. جنگنده‌های عراقی در روزهای یازدهم، بیست و دوم و بیست و پنجم بهمن ماه سال ۱۳۶۵ شهرستان قروه را مورد وحشیانه‌ترین حملات هوایی قرار دادند. در این حملات ۳۵ نفر از مردان، زنان و کودکان بی‌گناه قروه به شهادت رسیدند و نزدیک به ۴۰ نفر نیز به درجه جانبازی نائل آمدند. مردم شهرستان قروه در حالی که خود را برای برپایی ایام‌الله دهه فجر و روز ۲۲ بهمن آماده می‌کردند، هدف بمباران هوایی رژیم بعث عراق قرار گرفتند.

■ **بمباران یازدهم بهمن ارومیه**

یازدهم بهمن ۱۳۶۵ برای مردم ارومیه روز خونینی بود. قبل از ظهر این روز، جنگنده‌های دشمن نقاط مختلفی از شهر را بمباران کردند که در نتیجه آن، تعداد زیادی از مردم به شهادت رسیدند. تعداد کشته‌ها به حدی زیاد بود که در باغ رضوان (گورستان عمومی شهر) قبرها را با بیل مکانیکی کندند و با سنگ‌های سیمانی از هم جدا کردند.

دو روز بعد ساعت ۱۱ صبح ۱۳ بهمن ماه دوباره سر و کله هواپیماهای عراقی پیدا شد و باز هم به بمباران وحشیانه شهر پرداختند. اکثر مردم ارومیه، یا خود در باغ‌های اطراف کلبه و مسکن داشتند یا بستگان و نزدیکانشان در روستاهای اطراف صاحب خانه و زمین بودند. این امکان خوبی برای آنها بود که شهر جنگزده را به قصد باغ‌ها و روستاها ترک کنند. به فاصله چند روز، این شهر چند صد هزار نفری به منطقه‌ای متروکه تبدیل شد. اکثر مردم شهر را ترک کرده بودند. هر خانه روستایی، گاه پذیرای پنج خانواده شهری بود که از بمباران کور و وحشیانه دشمن به آنجا پناه برده بودند.

■ **شهادت ارامنه تبریز**

در تاریخ جنگ گاه به موارد خاص و نادری برمی‌خوریم که جالب توجه است. در اول بهمن ماه ۱۳۶۵ شهر تبریز مورد بمباران هواپیماهای دشمن قرار گرفت که طی آن چند نفر از هموطنان ارمنی به شهادت رسیدند. تنها سه روز قبل یعنی در ۲۷ دی ماه ساعت حدود ۱۰ و ۳۰ دقیقه شب، دانشگاه تبریز مورد هجوم جنگنده‌های دشمن قرار گرفت. در این حمله هوایی که با گرای منافقین صورت پذیرفته بود، ۲۲ نفر از دانشجویان مشغول در کارگاه به شهادت رسیدند و هفت نفر هم مجروح شدند.

سه روز بعد در جریان بمباران مناطق مسکونی تبریز، کودکی ارمنی به نام آنی پانوسیان که فقط ۹ سال داشت به شهادت رسید. این کودک در کلاس چهارم ابتدایی در مدرسه ارامنه مشغول به تحصیل بود که بر اثر بمباران هوایی تبریز در اول بهمن ماه ۶۵ به همراه پدرش «ماطوس پانوسیان»، مادرش «زویا هاروطونیان» و خواهرش «آدرینه» به شهادت رسیدند. پیکر شهدای ارمنی بعد از انجام تشریفات مذهبی، در قطعه مخصوص شهدا در گورستان ارامنه تبریز به خاک سپرده شد.

■ **فاجعه ۲۳ بهمن مهاباد**

۲۳ بهمن ۱۳۶۵ رژیم بعثی با اعزام دو فروند میگ چند منطقه از شهر مهاباد را بمباران کرد که به شهادت ۵۰ نفر از مردم بی‌گناه این شهر انجامید. از میان شهدا حدود ۳۰ نفر کودک و خردسال بودند و ۱۶ شهروند مهابادی هم جانباز شدند. حمله وحشیانه جنگنده‌های عراقی در ساعت ۱۲ ظهر ۲۳ بهمن انجام گرفته بود. شهر مهاباد طی دفاع مقدس بارها مورد حمله دشمن قرار گرفت. چنانچه این شهر در سال ۱۳۶۲ هم شاهد بمباران وحشیانه دیگری بود.

وادی کتاب

نگاهی به داشته‌های کتاب «حرمان هور»

قدم‌هایت را آرام کن و دیدگانت را عمیق‌تر

■ غلامحسین بهبودی

اگر دوستدار کتب حوزه دفاع مقدس هستید، به حتم باید کتاب حرمان هور (دستنوشته‌های شهید احمدرضا احدی) را مطالعه کنید. کتابی که با خواندن آن با روحیات سربازان خمینی، همان‌ها که با ایثار و از جان گذشتگی‌شان از جنگ، گنجینه‌ای تمام‌ناشدنی ساختند، آشنا می‌شویم.

کتاب حرمان هور به اهتمام علیرضا کمری به طبع رسیده و تا کنون ۱۵ بار تجدید چاپ شده است. این کتاب به دستنوشته‌های شهید احدی رتبه یک کنکور سراسری دانشگاه‌ها در سال ۱۳۶۴ می‌پردازد که از هوش و قلم و توانایی برخوردار بود. شهید احدی به عنوان یک نخبه در رشته پزشکی دانشگاه شهید بهشتی تهران ادامه تحصیل می‌داد، اما قبل و بعد از ورود به دانشگاه، به عنوان یک رزمنده در جبهه‌های دفاع مقدس حضور داشت.

در مقدمه کتاب در خصوص شهید احدی می‌خوانیم: «سال ۱۳۴۵ در شهرستان اهواز در خانواده‌ای مذهبی و سنتی زاده شد... با شروع جنگ همراه خانواده به زادگاه پدر و مادرش ملایر بازگشت... نخستین بار در عملیات رمضان (سال ۶۱) شرکت کرد و در این نبرد مجروح شد. حضور در این عملیات را باید مبدأ تحولی شگرف و آغاز راهی نو فراروی او به شمار آورد.»

شهید احدی بیشتر دستنوشته‌هایش را در جبهه و از حال و هوای رزمندگان و مناطق عملیاتی نوشته است. روش گردآورنده به این قرار است که طبق توالی زمانی دستنوشته‌ها را مرتب کرده و در کتاب آورده است (البته در فصل آخر این توالی زمانی دیده نمی‌شود). در اولین دستنوشته شهید که در حرمان هور آمده و مربوط به ۲۶ اسفند ماه ۱۳۶۲ است، می‌خوانیم: «چیزی که می‌نویسم نه برای آن است که کسی بخواند و نه برای این است که نیت سوء و ریایی داشته باشم، بلکه برای این است که اگر روزگاری خواستم به گذشته‌ها بیندیشم و خاطرات گذشته‌ام را به یاد آورم، وسیله‌ای در دست داشته باشم؛ اگرچه نه انشای خوبی دارم و نه فصاحتی در کلامم دیده می‌شود.»

احدی شکسته‌نفسی می‌کرد! او هم قلم خوبی داشت و هم فصاحت کلام بالایی. به این بخش از دستنوشته‌های او دقت کنید: «اولین پاس با هزاران دلهره و اضطراب طی شد. هر بوته‌ای را دشمن می‌پنداشتیم و هر صدایی را صدای دشمن. هرگاه نوری از ته دره برمی‌خاست، یا اینکه صدای عجیبی می‌آمد قلب بچه‌ها می‌زد...»

برخی از دستنوشته‌های شهید احمدرضا احدی که در کتاب حرمان هور آمده آنقدر مورد توجه قرار گرفته‌اند که در فضای مجازی انتشار بسیاری یافته‌اند. نامعادله، نام یکی از همین دستنوشته‌هاست که شهرت زیادی دارد: «چه کسی می‌داند جنگ چیست؟ چه کسی می‌داند فرود یک خمپاره قلب چند نفر را می‌درد؟ چه کسی می‌داند هر سوت خمپاره فردا به قطره اشکی بدل خواهد شد و این اشک جگرهایی را خواهد سوزاند؟... کدام پسر دانشجو می‌داند هویزه کجاست؟ چه کسی در آن کشته شده و در آن دفن گردیده؟ چگونه بفهمد تانک‌ها هویزه را با ۱۲۰ اسوه از خوبان له کردند.»

> احمدرضا احدی عاقبت در دوازدهم اسفندماه ۱۳۶۵ در جریان عملیات کربلای ۵ به شهادت رسید. او که قلم گیرایی داشت، به عنوان وصیتنامه نوشته بود: «بسم الله الرحمن الرحیم، فقط، نگذارید حرف امام به زمین بماند همین...»

نویسنده برای هر بخش از دستنوشته‌های شهید نامی انتخاب کرده است. فصول ابتدایی و بخش اعظم کتاب در اصل وقایع‌نگاری از اتفاقاتی است که روزانه در جبهه برای احدی می‌افتاده است: «بعدازظهر یکی از روزهای شمسی، فرمانده پیش بچه‌ها آمد و از مسئول دسته تقاضای دو نفر نیرو کرد. وقتی که سعید کمی فکر کرد، من و یکی دیگر از بچه‌ها را خواند و گفت خودتان را تجهیز کنید.»

همچنین شهید احدی به شرح احوالات دوستان شهیدش می‌پردازد: «به یاد شهید سراج رسولی، امشب شب آخر است. قدم‌هایت را آهسته‌تر بردار! دیدگانت را عمیق‌تر به کار بند. بچه‌ها را خوب بنگر... بنده خدا سراج؛ یادش بخیر! پارسال در میمک برای اینکه به گردان ما بیاید تا در عملیات شرکت کند، چقدر گریه کرد!»

احمدرضا احدی عاقبت در دوازدهم اسفندماه ۱۳۶۵ در جریان عملیات کربلای ۵ به شهادت رسید. او که قلم گیرایی داشت، به عنوان وصیتنامه نوشته بود: «بسم الله الرحمن الرحیم، فقط، نگذارید حرف امام به زمین بماند همین. حدود یک ماه روزه قرض دارم، برایم بگیرید و برایم از همگی حلالیت بخواهید. والسلام.»

شهید احدی از خود دستنوشته‌هایی برجای گذاشت که باید چون گنجینه‌هایی حفظ شود و برای آیندگان به یادگار بماند: «اگر قاسم نیستی، اگر علی‌اکبر نیستی، حرمله نیز مباش! که خدا هدیه حسین(ع) را پذیرفت؛ خون علی‌اصغر را به زمین باز پس نداد و نمی‌دانم که این خون، خون خدا، با حرمله چه می‌کند؟»

جدول

طراح: علیرضا سجادی فر ■ شماره ۵۲۹۷

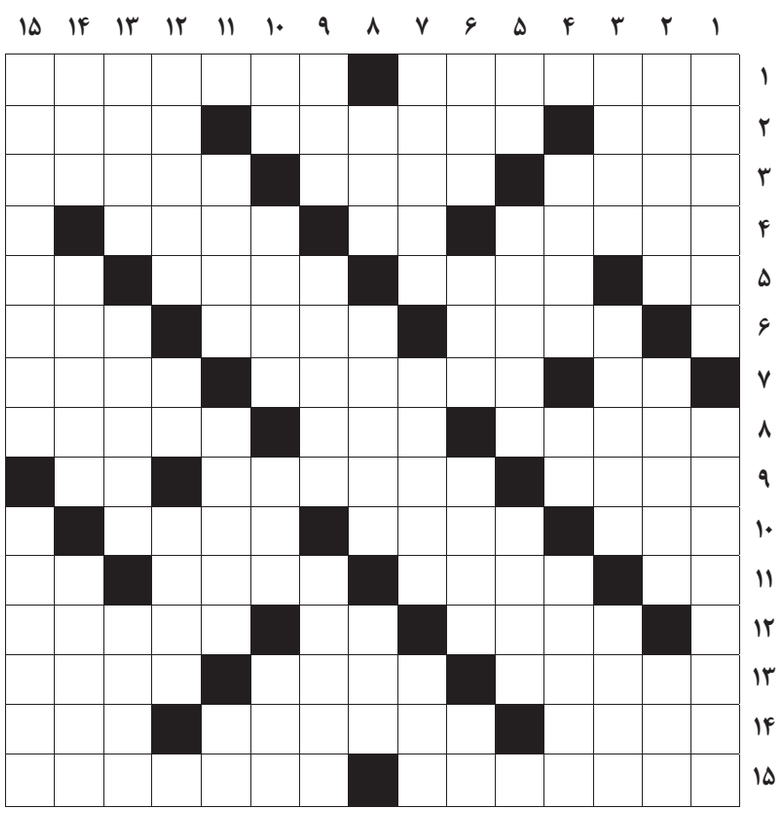

از راست به چپ

■ ۱-زن سالاری – پایتخت قبرس ■ ۲-شهری در آلمان – رزمی کار فیلم اژدها وارد می‌شود – لباس زنان هندی ■ ۳-نبی – روزها – غرامت و جریمه ■ ۴-از شهرهای چین – شهر تیم لاتزیوی ایتالیا – زشت ■ ۵-مفت و مجانی – غریو – شهری در چهارمحال و بختیاری – طایفه کم حرف ■ ۶-هدیه دادن – پارچه ابریشمی – طبق فلزی ■ ۷-عدد یک رقمی – هرج و مرج – اهل محل ■ ۸-شهر زیره و قالی – نوعی برادر و خواهر – آماده کردن ■ ۹-کله‌پز – کتابی از ویکتور هوگو، نویسنده فرانسوی – مخالف ■ ۱۰-نمونه – تفرجگاهی در تهران – مسجد بزرگ شهر ■ ۱۱-یک لحظه – کشیده شدن – اشاره به مکان دور - «از» عربی ■ ۱۲-شاهد – حرف فقدان – وزانت ■ ۱۳-سرخرگ – گدایی – مرکز استان نینوای عراق ■ ۱۴-فناوری اطلاعات – محل استحمام اتومبیل - لطیف ■ ۱۵-رودی در چین – از پادشاهان ماد

از بالا به پایین

■ ۱-سنگ زینتی نیشابوری – هفدهمین استان ایران از نظر وسعت ■ ۲-نسبت داده شده – شعر گفتن – مکر و حیله ■ ۳-سخن بیهوده – تنبلی و سهل‌انگاری در کار – از اسامی دختران ■ ۴-التماس و زاری – برگ برنده – نویسنده امریکایی شاهزاده و گدا ■ ۵-تیر پیکاندار – از هر دو سو جاهل است – خشمگین ■ ۶-خانه – نباید به نرخ روز خورد – تارمی چوبی یا فلزی – کوچک ■ ۷-رگ نازک – نرم افزاری برای طراحی و نقشه کشی – موشک ضد تانک ■ ۸-از پسران نوح – طایر – دست نخورده ■ ۹-خوب و زیبا – بایگانی – اینچنین ■ ۱۰-حرف دهن کجی – چرم براق – زندان – بازیکن خودی ■ ۱۱-رفت و آمد – حمله کردن – حرف روسی ■ ۱۲-ابزار-ناپسند – سوگ و عزا ■ ۱۳-نام قدیم تربت حیدریه – فروتنی – وزنی در طلافروشی ■ ۱۴-چین و شکن – شهری در استان فارس – شاعر عصر غزنوی ■ ۱۵-پایگاه نظامی امریکا در ترکیه – بزرگ منش

جدول سودوکو

ارقام ۱ تا ۹ را طوری قرار دهید که در هر ردیف، ستون و مربع‌های کوچک سه در سه فقط یک بار به کار روند.

				۴	۸	۶		
	۸					۱		
	۳			۶				
	۱	۵			۴	۷	۳	
		۸					۶	
					۲		۴	
۶	۲		۱					۷
			۷					
۳							۵	۶

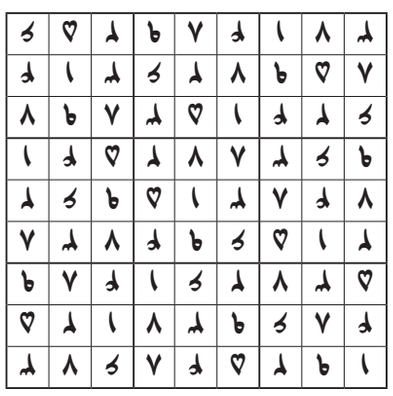

جدول کلمات متقاطع
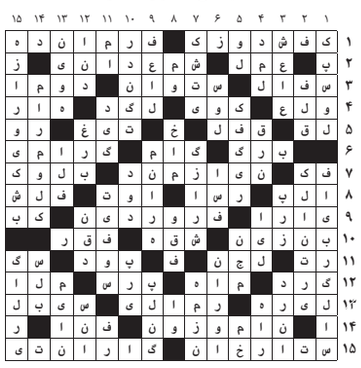
پاسخ جدول شماره ۵۲۹۶